

4. Кузьмук О. Соціальна стратифікація суспільства: теоретична та емпірична інтерпретація поняття. *Соціологічні студії*. 2018. № 1(12). С. 27–31. DOI: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2018-01-27-31>

5. Яковлев Д. В. Політична пропаганда та соціальний час: міфологія майбутнього. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2025. Т. 2. С. 380–383. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30721>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-615-0-8>

ФІЗИЧНА НЕДОСТУПНІСТЬ МЕРЕЖІ ЯК ЧИННИКИ ЦИФРОВОЇ НЕРІВНОСТІ

Махінько Єлизавета Анатоліївна

*студентка IV курсу факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Цифрова нерівність є складним соціально-економічним феноменом, що відображає нерівні умови доступу різних груп населення до інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових ресурсів та можливостей їх ефективного використання. У сучасному науковому дискурсі дане поняття охоплює не лише наявність або відсутність доступу до мережі Інтернет, але й рівень цифрових навичок, якість підключення, а також спроможність осіб використовувати цифрові технології для задоволення освітніх, професійних та соціальних потреб [1, с. 45].

Особливої актуальності проблема цифрової нерівності набуває в Україні, де зберігається суттєва різниця між міськими та сільськими територіями щодо доступу до якісного інтернет-покриття та цифрових сервісів. Регіональні диспропорції у розвитку цифрової інфраструктури призводять до обмеження доступу населення до дистанційної освіти, електронних державних послуг та сучасних форм зайнятості, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток територій [3].

Сучасні підходи до вивчення цифрової нерівності передбачають її багатовимірний характер. Зокрема, дослідники виокремлюють рівень фізичного доступу до цифрової інфраструктури, рівень цифрових компетентностей та рівень фактичного використання цифрових технологій у повсякденному житті. Такий підхід дозволяє розглядати цифрову нерівність не як одноразове явище, а як динамічний процес,

що змінюється під впливом технологічного прогресу та соціальних трансформацій [1].

Одним із найбільш поширених підходів є поділ цифрової нерівності на первинний, вторинний та третинний рівні. Первинний рівень пов'язаний із фізичним доступом до цифрової інфраструктури, зокрема до мережі Інтернет, технічних засобів та каналів зв'язку. Саме на цьому рівні проявляються інфраструктурні та територіальні відмінності, які визначають можливість включення індивідів і соціальних груп у цифрові процеси [3, с. 115].

Вторинний рівень цифрової нерівності стосується відмінностей у цифрових навичках, компетентностях і рівні цифрової грамотності. Навіть за умови формального доступу до мережі частина населення залишається обмеженою у можливостях використання цифрових технологій через недостатній рівень освіти, вікові особливості або соціально-культурні бар'єри. У соціологічному вимірі цей рівень пов'язаний із поняттям «цифрового виключення», коли індивіди не можуть повноцінно інтегруватися в цифрове середовище [2].

Третинний рівень цифрової нерівності характеризує відмінності у соціальних і економічних результатах використання цифрових технологій. Йдеться про нерівний доступ до вигод цифровізації, зокрема можливостей дистанційної зайнятості, електронної освіти, онлайн-підприємництва та участі в електронному врядуванні. У цьому контексті цифрова нерівність виступає механізмом відтворення соціальної стратифікації, оскільки більш ресурсозабезпечені групи отримують значно більші переваги від цифрового розвитку [1].

Окремі дослідники пропонують класифікувати цифрову нерівність за соціальними ознаками, виокремлюючи вікову, гендерну, освітню, професійну та територіальну нерівність. Такий підхід дозволяє глибше проаналізувати, яким чином цифрові технології по-різному впливають на соціальні групи та які структурні фактори обмежують або, навпаки, розширюють їхні цифрові можливості [2].

Таким чином, соціологічні підходи до класифікації цифрової нерівності підкреслюють її багаторівневий та структурний характер. Це дає змогу розглядати фізичну недоступність мережі не ізольовано, а як базовий рівень цифрової нерівності, що взаємодіє з освітніми, соціальними та економічними чинниками та визначає масштаби цифрового включення населення.

Фізична недоступність мережі Інтернет є одним із базових і водночас найбільш критичних проявів цифрової нерівності, оскільки саме вона визначає можливість первинного включення індивідів та соціальних груп у цифрове середовище. У соціологічному розумінні фізична недоступність охоплює відсутність або недостатній рівень розвитку цифрової інфраструктури, низьку якість інтернет-з'єднання, обмежене

покриття мережі, а також технічні бар'єри, що унеможливають регулярне користування цифровими сервісами [4].

Дослідники зазначають, що фізична недоступність мережі має чітко виражений територіальний характер і найчастіше проявляється у сільських, віддалених та малозаселених районах. У таких умовах цифрова нерівність набуває ознак просторової соціальної нерівності, коли місце проживання безпосередньо впливає на доступ до інформації, освіти, ринку праці та державних послуг. Відсутність стабільного інтернет-покриття обмежує можливості соціальної мобільності та сприяє закріпленню периферійного статусу окремих територій і спільнот [5].

У соціологічному контексті фізична недоступність мережі розглядається не лише як технічна проблема, а як фактор соціального виключення. Особи та групи, позбавлені доступу до цифрової інфраструктури, опиняються у нерівних умовах порівняно з тими, хто має можливість користуватися онлайн-освітою, електронними адміністративними послугами, дистанційною зайнятістю та цифровими каналами соціальної взаємодії. Таким чином, фізична недоступність мережі посилює вже існуючі соціально-економічні нерівності [4, с. 18].

Окремої уваги заслуговує взаємозв'язок фізичної недоступності мережі з іншими рівнями цифрової нерівності. Відсутність або нестабільність доступу до Інтернету унеможливує формування цифрових навичок та обмежує практичний досвід використання цифрових технологій, що, у свою чергу, призводить до вторинної та третинної цифрової нерівності. У цьому сенсі фізична недоступність виступає базовим структурним чинником, який запускає ланцюг цифрового виключення [5, с. 70].

Фізична доступність Інтернету безпосередньо залежить від рівня розвитку цифрової інфраструктури. До основних інфраструктурних обмежень відносять недостатнє покриття широкопasmового Інтернету, низьку пропускну здатність мереж, обмежену доступність сучасних технологій зв'язку (3G, 4G, оптоволоконні мережі) та високі витрати на підключення.

У соціологічному контексті такі обмеження мають важливе значення, оскільки вони визначають первинний рівень цифрового включення населення. За відсутності базової цифрової інфраструктури люди втрачають доступ не лише до інформаційних ресурсів, а й до сучасних освітніх і економічних можливостей, що створює умови для посилення соціальної нерівності.

Дослідження показують, що регіональні та територіальні диспропорції у розвитку цифрової інфраструктури призводять до значних відмінностей у доступі до Інтернету між міськими та сільськими районами. У малозаселених територіях фізична недоступність мережі виступає одночасно як економічна та соціальна проблема, оскільки

обмежує участь населення у цифровому суспільстві і перешкоджає соціальній мобільності [6].

Подолання фізичної недоступності мережі Інтернет вимагає активної державної політики, спрямованої на розвиток цифрової інфраструктури та створення рівних умов доступу для всіх громадян. В Україні Міністерство цифрової трансформації реалізує програми з розширення широкопasmового Інтернет-покриття, розвиток оптоволоконних мереж і впровадження 4G/5G технологій у сільській місцевості та малих містах [2]. Такі заходи дозволяють зменшити територіальні диспропорції у доступі до цифрових ресурсів і створюють умови для рівного включення населення у цифрове суспільство.

Фізична недоступність мережі Інтернет виступає одним із ключових чинників цифрової нерівності, що визначає початкові умови цифрового включення населення. Вона має чітко виражений територіальний і соціально-економічний характер, оскільки віддалені та сільські території значно відстають за рівнем доступу до сучасних цифрових технологій. Фізична недоступність мережі не лише ускладнює отримання інформації та цифрових навичок, а й сприяє відтворенню соціальної нерівності, закріплюючи існуючі диспропорції між різними групами населення.

Вплив фізичної недоступності мережі проявляється в освіті, професійному розвитку, цифровій економіці та електронному урядуванні. Подолання цього явища вимагає комплексного підходу, який поєднує розвиток цифрової інфраструктури, державну підтримку, стимулювання приватних інвестицій та підвищення цифрової грамотності населення. Лише така інтегрована стратегія дозволяє зменшити соціальні та територіальні диспропорції, забезпечити рівний доступ до цифрових можливостей для всіх громадян і сприяти повноцінній інтеграції населення у сучасне цифрове суспільство.

Література:

1. Черних Г. Соціологія інформаційного суспільства : навчальний посібник. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2024. 256 с.
2. Кравченко О. В. Цифрова нерівність як соціальна проблема сучасного суспільства. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2023. № 98. С. 45–52.
3. Мельник Л. М., Савчук О. П. Цифрова нерівність в Україні: регіональний вимір. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2022. Вип. 18. С. 112–120.
4. Міністерство цифрової трансформації України. Цифрова нерівність в Україні: аналітичний звіт. Київ, 2021. 52 с.

5. Бойко О. І. Територіальна цифрова нерівність як чинник соціального виключення населення. Український соціологічний журнал. 2020. № 1–2. С. 67–74.

6. Державна служба статистики України. Інформаційно-комунікаційні технології в Україні 2022: статистичний звіт. Київ, 2023. 84 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-615-0-9>

КРИТИЧНИЙ РАЦІОНАЛІЗМ ЩОДО СОЦІОЛОГІЧНИХ ПАРАДИГМ: КРИТИКА АБО КОНСЕНСУС

Меньшов Андрій Олегович

*студент I курсу магістратури факультету психології,
політології та соціології*

*Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Головна ідея теорії К. Поппера, яка отримала назву «критичний раціоналізм» полягає у пріоритетності критики та фальсифікації (доведення можливості спростування) над консенсусом наукової спільноти (на чому наполягав Т. Кун) у наукових парадигмах. Визнання певної парадигми «прийнятною» та навіть «мейнстримною» обґрунтовується у науці не через домовленість більшості вчених, а завдяки тому, що, незважаючи на критику, парадигма залишається актуальною для дослідження соціальних феноменів.

Слід безумовно погодитись із тим, що «...наука не передбачає остаточної відповіді на будь-яке питання, а задовольняється спробами *спростувати* твердження. Як стверджують попперіанці, наука – це невблаганна машина для розвінчання неправди... Поппер писав, що процес науки полягав у висуванні гіпотез та наступних спробах їх спростувати... в цьому полягає велика різниця між наукою та псевдонаукою: остання намагається захистити себе від спростування через довільні зміни своїх теорій. А наука – це все або нічого, зроби або помри» [1].

Замість верифікації наукових парадигм критичний раціоналізм запропонував фальсифікацію: у науці використовуються лише ті парадигми, які можуть бути перевірені та спростовані. Відповідно, головне завдання представника наукового поля – висувати сміливі гіпотези у публічний простір для критики та подальшого спростування.